

Instytut Socjologii

Zakład Socjologii Stosowanej i Pracy Socjalnej

Uniwersytet Wrocławski

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ MGR AGNIESZKI WRÓBEL pt. ZMIENIAJĄCE SIĘ WSPÓLCZEŚNIE ZNACZENIA STAROŚCI A TOŻSAMOŚĆ SPOŁECZNA OSÓB STARSZYCH NAPISANEJ POD KIERUNKIEM DR HAB. RYSZARDA NECLA PROF. UAM

Starość jest dość oczywistym przedmiotem naukowego zainteresowania, ale wcale nie łatwym w realizacji. Dzieje się tak ze względu na ogromną złożoność empirycznej rzeczywistości, do której to pojęcie się odnosi. Głównym kryterium wyróżniania kategorii ludzi starych jest wiek, ale musimy być świadomi, że już ten podstawowy wyznacznik przynależności zakreśla bardzo szerokie pole do badań. Dość powiedzieć, że do tej kategorii społecznej zaliczamy 60 czy też 65 latków jak i 90 czy 95 latków a przecież dzieli ich różnica lat 30 czyli liczba lat odpowiadająca prawie za połowę dorosłego życia. Osoba w wieku lat 65 jest w zupełnie innej sytuacji, głównie chodzi o stan zdrowia i funkcjonowanie, niż osoba mająca ponad lat 90. Innym wyznacznikiem starości jest pozostawanie uwolnionym od obowiązków zawodowych, chociaż to się coraz bardziej zmienia. I to jest też cecha wspólna ludzi zaliczanych do kategorii osób starszych. Poza tym bardzo się oni między sobą różnią, stanem zdrowia, sytuacją ekonomiczną, społeczną i prowadzonym stylem życia. Niełatwo badać tożsamość tak heterogenicznej całości.

Mgr Agnieszka Wróbel wyznaczyła sobie zatem trudne zadanie podejmując się zbadania tożsamości społecznej ludzi starszych w kontekście zmieniających się znaczeń starości. Podeszła jednak do tego wyzwania w sposób przemyślany, rozwiązując problem zbyt dużej złożoności i zróżnicowania tej kategorii społecznej, poprzez taki a nie inny dobór próby. Posługując się kryterium aktywności społecznej oraz wielkomięjskiego pochodzenia jako

podstawowego wyznacznika wyboru swoich rozmówców wyeliminowała sporo czynników, takich jak chociażby stopień społecznego funkcjonowania, różnicujących badanych. Dobierając na zasadzie podobieństwa – aktywność społeczna, ujednoliciła w pewien sposób sytuację, w jakiej się badani znajdowali i tym samym próbę. Można powiedzieć, że mgr Agnieszka Wróbel podjęła się zbadania tożsamości aktywnych społecznie seniorów. Pod tym względem zatem próba była homogeniczna. Nie zapewniła sobie wprawdzie reprezentatywności, czego jest świadoma i co bardzo podkreśla w swojej pracy, ale umożliwiła realizację postawionego sobie zadania. Słusznym wyborem była też podobna liczba kobiet i mężczyzn w roli rozmówców. Skądinąd nietrudno zauważyć, że kobiety częściej zgadzają się uczestniczyć w badaniach socjologicznych, mamy zatem częściej do czynienia z kobiecą wizją świata niż ze społeczną wizją świata.

Praca liczy sobie 325 stron i nie odbiega pod tym względem od pewnej standardowej objętości tego typu prac. Należy jednak zaznaczyć, że nie ma w niej treści zbędnych, powtórzeń, pustych znaczeniowo zdań. Wszystko co się w niej znajduje ma swoje uzasadnienie. Sama konstrukcja pracy jest przemyślana, spójna i zachowuje logiczny porządek. Wyodrębnienie części, w której prowadzona jest dyskusja i odwołania do literatury, zamiast stosować te odwołania w trakcie prowadzenia analizy zebranego materiału broni się, nie ma się wrażenia czegoś co jest dodane, jest to po prostu naturalna, podsumowująca część analizy. Pozwala prowadzić czytelnika przez czytelny, jasny i uporządkowany przekaz. Dzięki czemu bardzo dobrze się ją czyta nadążając za tokiem myślenia Autorki. Praca jest napisana ładnym, dojrzałym językiem. Mgr Agnieszka Wróbel prowadzi swoje rozważania w sposób jasny, uporządkowany i spójny, posługując się sprawnie socjologicznym językiem. Pracę czyta się z zainteresowaniem.

Część teoretyczna wyróżnia się samodzielnością prowadzonego wywodu. Nie jest to tylko przedstawienie tego co literatura ma do powiedzenia w odniesieniu do problemu będącego przedmiotem pracy. Jest to bardzo autorski przekaz tego, co stanowi teoretyczne podstawy pracy. Nie mamy, na przykład, do czynienia z referowaniem wszystkich obecnych w literaturze przedmiotu progów starości i kryteriów, w oparciu o które wyróżnia się okres określany jako starość. Mgr Agnieszka Wróbel pisząc o progach starości stara się raczej nakreślić problem, jaki mamy stykając się z koniecznością wyróżnienia momentu wyznaczającego etap zwany starością. Jest to zabieg świadomy i należy go uznać za właściwy. Nic do pracy nie wniosłyby strony zawierające przegląd wszystkich występujących kryteriów, przyjmowanych jako początek starości, zatem brak takiego przeglądu uważam za uzasadniony. Podobnie mgr Agnieszka Wróbel wystrzega się przedstawienia różnych koncepcji tożsamości, referując

dorobek literatury w tym zakresie. Wyjaśnia czym tożsamości jest i ogranicza się do wyboru dwóch koncepcji, które wykorzystała w pracy i które bardziej szczegółowo charakteryzuje. Wybór takich a nie innych koncepcji tożsamości jest jej prawem jako autorki badań, zwłaszcza że omawiając ich wyniki do tych właśnie koncepcji bezpośrednio się odnosi. Jako ramy teoretyczne swoich badań mgr Agnieszka Wróbel wybrała konstrukcjonizm społeczny i ten wybór należy uznać za słuszny, jako że przedmiotem badań były znaczenia i tożsamość. Wyjaśnia czym konstrukcjonizm społeczny jest, jak sama go rozumie i w jaki sposób wyznacza teoretyczne ramy dla jej rozważań empirycznych. Rozważania teoretyczne prowadzone są na wysokim poziomie. W żadnym stopniu nie mamy do czynienia z referowaniem tego co jest w literaturze, lecz z samodzielnym i przemyślanym przywołaniem pojęć i koncepcji w sposób autorski. Agnieszka Wróbel bardzo umiejętnie i sprawnie korzysta z dorobku innych autorów. Przytaczane cytaty, opinie, wnioski, tezy są umiejętnie wplecione w rozważania własne Autorki. Zapoznajemy się z jej wywodem, wzmacnianym jedynie poprzez odpowiednie odwołania do literatury. W tym miejscu należy dodać, że wszelkie odniesienia do myśli innych autorów są jak najbardziej poprawnie umiejscowione w tekście własnym Autorki. Należy też podkreślić bogatą bibliografię, z której mgr Agnieszka Wróbel korzystała, jej spis liczy 12 stron. Warta podkreślenia jest także obecność wielu źródeł anglojęzycznych. Tematyka związana ze starością jest w kręgu zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, stąd zróżnicowanie źródeł, do których sięgnęła mgr Agnieszka Wróbel, należy jednak zauważyć, że przyjęta przez nią perspektywa w prowadzonych rozważaniach jest konsekwentnie socjologiczna.

Mgr Agnieszka Wróbel w bardzo jasny i przejrzysty sposób prezentuje podstawy metodyczne własnych badań. Charakteryzuje wyczerpująco zastosowane przez siebie metodę i technikę zbierania danych. Sporo miejsca poświęca wyjaśnieniu czym jest studium przypadku i technika wywiadu. Chociaż może się to wydawać szkolne, w pracach naukowych nie ma potrzeby opisywania tego, na czym polegają poszczególne metody i techniki zbierania materiału empirycznego, tekst trafia bowiem do przygotowanego czytelnika mającego wiedzę na ten temat. W przypadku opisów stosowanych przez mgr Agnieszkę Wróbel nie mamy jednak wrażenia, że oto pisze ona o czymś, o czym przecież wiemy. Jej wywód jest uporządkowany, jasny i precyzyjny, i mimo wszystko nie poruszający spraw oczywistych. Wartym podkreślenia jest uwzględnienie w rozdziale metodologicznym takich zagadnień, jak rola badacza i kwestie etyczne. W wywiadzie swobodnym, zastosowanym przez mgr Agnieszkę Wróbel w swoich badaniach, świadomość roli, jaką pełni badacz, jest niezwykle ważna dla wartości uzyskanego

materiału. Dobrze, że mgr Agnieszka Wróbel przystępując do badań była świadoma w jaki sposób ona sama wpływać może na przebieg wywiadu i uzyskiwane informacje. Wpływu samego badacza prowadzącego rozmowę nie da się wyeliminować zupełnie, ale ważne jest by o tym pamiętać. Jeszcze istotniejszą kwestią jest etyka. Mgr Agnieszka Wróbel wyjaśnia, w jaki sposób zadbała o to, by zasady etyczne były przestrzegane w jej badaniach. Pomimo tego, że prowadząc badania konieczność pamiętania o etyce jest oczywista, nieczęsto doktoranci uwzględniają tę kwestię w swych pracach doktorskich.

Najobszerniejszą część pracy, co jest ze wszech miar właściwe, stanowi część prezentująca wyniki badań własnych. Mgr Agnieszka Wróbel wcześniej, w części metodologicznej, opisuje i wyjaśnia, w jaki sposób budowała kategorie analityczne i robi to w sposób jasny i wystarczający. Celem postawionym przez nią był zamiar uchwycenia tożsamości społecznej seniorów w relacjach i dynamice. Jest to trudne zadanie, jako że badania są zawsze robione w jakimś momencie czasowym i zdołają uchwycić pewien raczej statyczny obraz danego zjawiska. Poznanie dynamiki jakiegoś fragmentu rzeczywistości społecznej, wraz z powiązaniem w określonych relacjach, wymaga dużych umiejętności już na etapie planowania badań. Mgr Agnieszce Wróbel udało się to zrobić, co należy podkreślić. Wyjście poza statyczny obraz tożsamości, pokazania tego obrazu w ruchu wymagało też umiejętności związanych z zebraniem i interpretacją danych empirycznych. Dążąc do osiągnięcia swego celu mgr Agnieszka Wróbel zaprojektowała prowadzenie analizy w trzech kontekstach, w trzech relacjach, do siebie, do innych i do świata społecznego. Dzięki czemu udało się jej osadzić prowadzoną analizę w sieci określonych powiązań, bliższych i dalszych i uchwycić pewną dynamikę badanego zjawiska. Należy tu też wspomnieć, że celem mgr Agnieszki Wróbel było poznanie tożsamości ludzi starszych w kontekście znaczeń nadawanych starości. Podjęła zatem próbę poznania obrazu złożonego i dynamicznego. I udało jej się taki obraz uzyskać i przedstawić, co należy przyjąć z uznaniem, bo nie jest to łatwe zadanie.

Mgr Agnieszka Wróbel prezentuje wysokie umiejętności analityczne. Potrafi nie tylko opisywać uzyskany materiał badawczy, ale przede wszystkim interpretować dane w perspektywie przyjętych założeń teoretycznych. Robi to w sposób wnikliwy, wyczerpujący i czytelny. Można stwierdzić, że bardzo dobrze radzi sobie z analizą danych. Przytacza zazwyczaj kilka wypowiedzi badanych, tym samym ukazując, w jakim stopniu jej interpretacje są słuszne, wywodząc się z danych, jakie udało się zebrać. Pomimo tego, że tych wypowiedzi jest więcej niż jedna, dwie, nie ma się wrażenia zbyt dużej liczby cytatów, pewnego przygnięcia materiałem empirycznym. Jest ich tyle ile należy, nie za mało i nie za dużo.

Mgr Agnieszka Wróbel zdecydowała się na wyodrębnienie części, w której porównuje wyniki swoich badań z badaniami i tezami innych autorów, zwanej dyskusją. I należy to rozwiązanie uznać za dobry i słuszny wybór. Dyskusja stanowi część analizy, naturalną i podsumowującą. Mgr Agnieszka Wróbel odwołuje się w niej też do swoich teoretycznych założeń, co nie jest takie częste w pracach doktorskich i co, z tego względu, należy podkreślić. Pracę wieńczy zakończenie, będące podsumowaniem na bardziej ogólnym poziomie wyrosłym z całej wcześniejszej części analitycznej.

Z recenzenckiego obowiązku muszę wspomnieć o pewnych, niewielkich ale obecnych, niedociągnięciach pracy. Zdarzają, niezbyt często, ale są, literówki, błędy gramatyczne utrudniające niekiedy zrozumienie danego zdania.

Podsumowując uważam, że praca mgr Agnieszki Wróbel zatytułowana „Zmieniające się współcześnie znaczenia starości a tożsamość społeczna osób starszych” spełnia wymogi stawiane przez Ustawę o tytule i stopniach naukowych stawiając i rozwiązując problem naukowy. Jest bardzo ładnie napisana, spójna i uporządkowana, reprezentuje wysoki poziom merytoryczny i czyta się ją z zainteresowaniem. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie mgr Agnieszki Wróbel do dalszych etapów przewodu doktorskiego.